

ASA
ASBÜ Sosyal
Arařtırmalar Dergisi
*ASBU Journal of Social
Research*
[Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue:
2, Kış/Winter 2023]

Öz-Bilginin Şeffaflığı: İçselci ve Dışsalcı Yaklaşımlar Ne Vaat Eder?

*Transparency and Self-Knowledge: What Do Internalist
and Externalist Approaches Promise?*

MEDİHA REYYAN YILMAZ

Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi
mreyyanymz@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1974-3993>

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 20.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.11.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2023

Atıf/Citation

Yılmaz, R.M.(2023). Öz-Bilginin Şeffaflığı: İçselci ve Dışsalcı Yaklaşımlar Ne Vaat Eder?. *ASA Dergisi*, 1(2), 188-205.

Yılmaz, R.M.(2023). Transparency and Self-Knowledge: What Do Internalist and Externalist Approaches Promise?. *Journal of ASA*, 1(2), 188-205.

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Öz-bilgi veya kendilik bilgisi, zihin felsefesi özelinde, kişinin ayrıcalıklı bir biçimde kendi zihin durumlarına dair bilgisidir. Öz-bilgi tartışmaları klasik literatürde Descartes ve Ryle'in görüşleri çerçevesinde iki kutup hâlinde görünür olmaktadır. Fenomenal bilinç bağlamında ise öz-bilgi soruşturması, epistemik asimetri sorunu ile paralel ilerlemektedir. Bu çalışmada her iki kutup felsefi olarak ele alınırken nörobilim alanında fMRI çalışmaları esas alınmaktadır. Öz-bilginin ayrıcalıklı erişim sağlıyor olduğu kanısına böylelikle karşı örnekler getirilmektedir. Öz-bilgi ile birlikte içebakış ve sezgi kavramları tartışılması ve tanımlanması gereken diğer kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İçebakış yönteminin deneysel psikoloji serüveni doğrultusunda yine felsefi tartışmalar, bilimsel deney uygulamaları ile birlikte incelenmektedir. Zihin felsefesinde içselci ve dışsalıcı görüşler çözümlenerek öz-bilgi, içebakış ve sezgi kavramlarına dair yaklaşımları verilmektedir. Öz-bilginin bilince göre konumu ve ne kadar şeffaf olabileceği sorularına içselci ve dışsalıcı perspektifin yöntemleri irdelenerek cevap aranmaktadır. İçselci ve dışsalıcı argümanların bilimsel çalışmalarla birlikte değerlendirilmesi sonucunda içselci perspektifin, epistemik asimetriye götüren varsayımları sebebiyle, dışsalıcı perspektifin benimsenerek bu doğrultuda çalışmalar yürütülmesi öz-bilginin şeffaflığını mümkün kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öz bilgi, Fenomenal bilinç, Epistemik asimetri, İçselcilik, Dışsalıcılık

Abstract

Self-knowledge, or knowledge pertaining to one's own self, particularly within the discipline of philosophy of mind, refers to an individual's privileged understanding of their own mental states. The discourse on self-knowledge has traditionally been bifurcated, as evident in the classic literature, characterized by the contrasting perspectives of Descartes and Ryle. In the realm of phenomenal consciousness, the examination of self-knowledge aligns with the conundrum of epistemic asymmetry. In the scope of this study, both philosophical poles are subject to scrutiny, with concurrent consideration of functional Magnetic Resonance Imaging (fMRI) studies within the domain of neuroscience. This approach introduces counterexamples that challenge the prevailing notion of self-knowledge providing exclusive access. In addition to self-knowledge, concepts such as introspection and intuition emerge as other constructs necessitating in-depth analysis and precise definitions. The evolution of the introspection method within the context of experimental psychology is examined in tandem with philosophical debates, complemented by empirical scientific experimentation. In the landscape of philosophy of mind, both internalist and externalist viewpoints undergo meticulous analysis, offering their distinct perspectives on self-knowledge, introspection, and intuition. The inquiries concerning the positioning of self-knowledge in relation to consciousness and its degree of transparency are addressed by an exploration of the methodologies inherent to internalist and externalist frameworks. Upon a comprehensive evaluation of internalist and externalist arguments in conjunction with empirical research, it becomes evident that embracing the externalist perspective and conducting studies along these lines will facilitate the achievement of self-knowledge transparency, primarily due to the assumptions of the internalist perspective that engender epistemic asymmetry.

Keywords: Self-knowledge, Phenomenal consciousness, Epistemic asymmetry, Internalism, Externalism

Giriş

Literatürde kendilik bilgisi olarak kavramsallaşan öz-bilgi, kişinin kendi zihin durumlarına ve süreçlerine ilişkin bilgisi olarak tanımlanmaktadır. Öz-bilgi terimi genellikle kişinin ayrıcalıklı bilgi sahibi olabileceği bilinçli durum olarak anlaşılmaktadır. Zihin felsefesinde *ayrıcalıklı erişim*¹ kişinin kendi zihnine/zihin durumlarına, diğer insanların sahip olamayacağı türden erişimini tanımlar. Bununla birlikte öznenin bu ayrıcalıklı konumu, öz-bilginin epistemik statüsü ve şeffaflığı tartışma konusudur. Özellikle içselcilik ve dışsalcılık bağlamında sürdürülen tartışmalar ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle öz-bilgiye dair literatürde yer alan tanımlamalara yer verilecektir. Ardından içebakış ve sezgi kavramlarının öz-bilgi tartışmalarında tuttuğu yer gösterilmeye çalışılacaktır. Son olarak içselci ve dışsalcı görüş bağlamında öz-bilginin ne kadar açık veya şeffaf olabileceği tartışılacaktır.

Nispeten yerleşmemiş bir terim olarak nitelendirilebilecek olan öz-bilginin aslında felsefe için teşkil ettiği önemi hatırlamak konuya açıklık getirecektir. Nitekim Strandberg'e göre "felsefe ile öz-bilgi arasındaki ilişkiyi açıklamak felsefenin ve öz-bilginin kendisidir" (2015, 4). Bu ilişkinin nasıl açıklanacağına dair ise Simone Weil şöyle diyor:

"Kendini bil" Yunanlılar arasında bir atasözü haline gelen ve tüm bilgeliğin bir deposu olan Delphi'deki tapınağın girişinde yazılı olan bir kuraldı. Bu sözün ne anlamı olabilirdi ki? Görünüşe göre bu şu anlama geliyordu: "Neden gelip bana doğanın, geleceğin sırlarını soruyorsun? Tek yapman gereken kendini bilmek." (akt. Strandberg, 2015, 4)

Diğer bir ifadeyle, felsefi düşüncenin kehanet bilgisiyle çeliştiğine işaret edilir. Gerçek anlayış veya bilgelik tapınkların dışında, bireyin kendi iç dünyasında yer alır. Bir filozof olarak kendi varlığını kavramak, felsefenin özünü oluşturur, zira felsefe, bireyin kendi sorularına kendi içerisinde yanıtlar aramasıyla ilgilenir (Strandberg, 2015, 5).

Strandberg'in ifadeleri felsefenin, kişisel keşif ve iç gözlemin önemini vurgularken Descartes'ın felsefesi, bu bireysel içsel farkındalığın temel bir gerçeklik olduğunu öne sürer. Descartes'a göre kişinin, *düşünen bir şey [a thinking thing]* olarak var olması

¹ İngilizce literatürde "privileged access" şeklinde yer alan terimin karşılığı tarafımızdan "ayrıcalıklı erişim" olarak çevrilmiştir.

şüphe götürmez bir gerçektir (Descartes, 2008, 19). Felsefesinde yaptığı da her bir öznenin *gerçekten bildiğini bildiği* tek şey olan, kendini bilmeyi merkeze konumlandırmak olmuştur. Bu şekilde Descartes'ın, kişinin kendi zihni hakkındaki bilgisinin yanılmaz ve şeffaf olduğunu savunduğu söylenebilir.

Zihni ve bedeni iki farklı töz olarak kabul eden Kartezyen Düalizm, zihnin kendi içinde bedenden ayrı bir erişim mekanizması olduğu ve kişinin kendi düşüncelerine ayrıcalıklı erişimi olduğu görüşünü desteklemektedir. Öz-bilgiye yönelik düşünce, Kartezyen düalizmine doğrudan bir destek sunmasa da zihin ve bilme ile ilgili açıklamalarda, özellikle indirgemecilik karşısında, zorluklar yaratmaktadır.

Kartezyen Düalizmin öz-bilgiye yaklaşımı, zihin ile bedenin farklı tözler olarak varlığını ve zihinsel erişimin ayrıcalıklı doğasını vurgularken, Gilbert Ryle'in felsefi davranışçılığı, bu ayrıcalıklı erişim anlayışını sorgular ve öz-bilginin, gözlemlenebilir davranışlar yoluyla elde edilen diğer bilgi türleri gibi hata yapmaya açık olduğuna işaret eder.

Felsefi davranışçı olarak nitelendirilen Gilbert Ryle, başkalarının zihinlerini gözlemlenebilir davranışlardan çıkarım yaparak bilebileceğimizi savunmaktaydı. Bununla paralel olarak kendi zihinlerimizi de bu şekilde bilebileceğimizi iddia etmişti. Ryle'a göre öz-bilgi, gözlemlenen vakalardan elde edilmekle birlikte bu bilgi türü de diğer bilgi türlerinden epistemik olarak ayrıcalıklı değildir. Dolayısıyla, aynı şekilde elde edildiği için aynı hataların yapılma olasılığı mevcuttur. Bu tartışmalar ilerleyen bölümlerde detaylandırılacaktır.

1. Öz-bilgi nedir?

Öz-bilgi, kişinin kendi zihin durumları ile ilgili bilgisine işaret eden bir kavramdır. Söz konusu zihin durumlarına hisler/duyumlar, düşünceler, kanılar ve istekler dahildir. Dretske öz-bilgiyi, “yalnızca zihinsel olmayan nesnelere farkındalığı ile edinilebilen bir tür algı bilgisi” olarak tanımlamaktadır (1994, 264). Öz-bilgi kavramının önemi özellikle bilincin öznel yanı ile ilgili tartışmalar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Bilincin öznel yanı ya da fenomenal bilinç tartışmalarında Levine tarafından bilincin söz konusu fenomenal yönünün fiziksel olgularla açıklanamayacağına ve dolayısıyla aktarılamayacağına dikkat çekilmiştir. Levine bu durumu “açıklama boşluğu/gediği” şeklinde kavramsallaştırmıştır (1983, 2006).

Fenomenal bilinç tartışmalarında geçen ve öz-bilgi tartışmalarında yer bulan bir diğer kavram “epistemik asimetri”dir. Kişinin kendi deneyimlerinden yola çıkarak bilinçli deneyime dair edindiği bilgi birinci-tekil-kişi perspektifinden bilinmesi iken bilinçli deneyimin, deneyimleyen öznenin değil bir başkasının edindiği bilgi üçüncü-tekil-kişi perspektifinden bilinmesidir. Açıklama boşluğundan hareketle, hem metot hem edinilen bilgi bakımından farklı olan bu iki perspektif arasındaki kopukluk “epistemik asimetri” olarak adlandırılmaktadır.²

Öz-bilginin, diğer bilgi türlerine kıyasla ayrıcalıklı kılan, dört yanından bahsedilmektedir:

1. Öz-bilgi epistemik olarak özellikle güvenlidir.
2. Öz-bilgi (bazen) yalnızca birinci-tekil-kişiye ait yöntemle elde edilir.
3. Öz-bilgi kapasitemiz bilişsel failliğimizi [cognitive agency] yansıtır.
4. Kişinin kendi zihin durumları hakkında söyledikleri, gerçeğe dair özel bir yetki ve doğruluk varsayımı taşır. (Gertler, 2021, pr. 3)

Öz-bilginin epistemik olarak özellikle güvenilir olması, kişinin kendi bilinçli deneyimine atfedilen ayrıcalıklı erişimden kaynaklanmaktadır. Çünkü öz-bilgi kişinin kendine yönelerek ve kendi bilinçli deneyimlerinden yola çıkarak edindiği bilgidir. Dışarıdan ya da üçüncü-tekil-kişi perspektifinden gözlemlenmesine kıyasla aracısız ve dolaysızdır. Bu nedenle “bazen” yalnızca birinci-tekil-kişiye ait yöntemle elde edildiği düşünülmektedir.

Öz-bilgi kapasitemizin bilişsel failliği yansıtması “nedenlerle şekillenebilen kanılar ve niyetler gibi tutumlarda” öznenin “yapan/icracı olması”na işaret etmektedir. Thomas Metzinger “Bilişsel Faillik Miti” (The Myth of Cognitive Agency) adlı makalede bu kavramı sorgularken bir ayırım yapar:

- Dikkat failliği [Attentional agency]: kişinin dikkatini kontrol etme becerisi
- Bilişsel faillik [Cognitive agency]: hedef/görev ile ilgili kasıtlı düşüncüyü kontrol etme becerisi. (Metzinger, 2013, 2)

Dikkat failliğinin (bundan sonra DF) ve Bilişsel failliğin (bundan sonra BF) sadece fonksiyonel nitelikler olmadığı, öznel yönlerinin de bulunduğu ifade edilmektedir.

² Kavramın detaylı açıklaması için bkz. Güzeldere, 1997, s. 25; Kutlusoy, 2016, s. 71.

Özellikle DF, *qualia*³'ya tekabül etmektedir. Ayrıca, “muhtemelen kişinin kendini bilen bir benlik olarak, epistemik bir fail olarak deneyimlemesinin en erken ve en basit şeklidir” (Metzinger, 2013, 2-3). BF ise “zihinsel hesaplama kapasitesi, bilinçli olarak mantıksal sonuçlar çıkarma, rasyonel, sembolik düşünceye girme vb. gibi karmaşık bir işlevsel yetenekler” ile birlikte “deneyimsel öz-bildirimlere” [experiential self-reports] (“Ben bir kavramı anlama eyleminde bulunan, düşünen bir benliğim,” “Faal olarak belirli bir sonuca vardım.” vb.) yol açabilen, öznenin kendisini yine epistemik bir fail olarak sunduğu bir durumdur (Metzinger, 2013, 2-3).

Öz-bilgi üzerine birbirini yanlışlayan birçok görüş bulunurken, öz-bilginin yanılmaz ve tüm bilgiye sahip [omniscience] olduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddia öz-bilgi hakkındaki en güçlü epistemik iddia olarak kabul edilse de (Gertler, 2021, pr. 5) kişinin içinde bulunduğu zihin durumlarına ilişkin yanlış bir kanıya sahip olmasını muhtemel gören karşıt iddialar da göz ardı edilmemelidir. Örneğin kişi, yargı gücüne güvendiği birinin (terapist, aile, arkadaş, otorite konumundaki öğretmen/doktor vb.) kendisi hakkında sözlü veya fiziksel davranışlarına dayanarak yaptığı çıkarımlardan hareketle bir kanı inşa edebilir. Bu kapsamda üç ayrı deney çalışmasına başvurmak mümkündür.

İlk başvuru deney olarak, Jamil Zaki ve meslektaşlarının yürüttüğü bir fMRI çalışmasında, sosyal etkinin içsel tercihler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Birinci seansta denekler ilk olarak yüz çekiciliğini derecelendirmiş ve bu sırada grup derecelendirmeleri hakkında da bilgi verilmiştir. İkinci seansta ise yüzleri grup derecelendirmesi hakkında bilgilendirilmeden derecelendirmişlerdir. Ardından yürütücüler, fMRI taramasından 30 dakika önce meydana gelen “sosyal etki” izlerini aradıklarında sosyal uygunluğu [social conformity] sübjektif değerlerin *ventral striatum* ve *orbitofrontal korteks*in kodlanmasıyla ilişkili iki beyin bölgesinin aktivitesinde gözlediklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, uygunluk görevi sırasında sosyal normlara maruz kalmanın içselleştirildiği savunulmuştur (Zaki vd., 2011).

Bu çalışmanın takibi niteliğinde olan Erik Nook ve Jamil Zaki'nin yürüttüğü bir diğer çalışmada, acıkmış olan katılımcılardan sağlıklı ve sağlıklı olmayan yiyeceklerin her birini ne

³ Tekili *quale* olan, bireyin zihinsel/mental deneyimlerinin her birinin fenomenal karakteri olarak açıklanabilecek zihin felsefesi terimi. Diğer anlamları için bkz. Tye, Michael, “Qualia”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/qualia/>>.

kadar yemek istediklerini derecelendirmeleri istenmiştir. Denekler her bir cevaptan sonra yaşlıları olan diğer deneklerin cevaplarını da gözlemlemişlerdir. Aynı şekilde, ilk oturumda katılımcılar bilgilendirilirken ikinci oturumda bilgilendirilmeden kendi cevaplarını sunmuşlardır. Yine *ventromedial prefrontal korteksin* aktivitelerine odaklanıldığında, bu korteksin başta sağlıklı yiyeceklere verdiği tepki sağlıklı yiyeceklere göre daha güçlü iken, katılımcıların birbirlerinin tercihlerini öğrendikten sonra gözlenen sinirsel aktivitenin “popüler” olan yiyeceğe göre gerçekleştiği gözlenmiştir. Söz konusu bulgu neticesinde grup normlarının kişilerin kendi tercihleri üzerinde önemli rol oynadığı savunulmuştur (Nook ve Zaki, 2015).

Üçüncü ve son adım olarak, Daniel Campbell-Meiklejohn ve meslektaşlarının yürüttüğü bir fMRI çalışmasında müzik uzmanlarının, kişilerin müzik görüşleri üzerinde etkisi olup olmadığı sorusunun cevabı aranmıştır (Campbell-Meiklejohn vd. 2010). Deneyde, katılımcılara önce şarkı seçimi yaptırılmış ardından seçtikleri şarkı ile ilgili uzman görüşleri aktarılmıştır. Ardından rastgele bir şarkı seçilip katılımcının satış anlaşması yapması istenmiştir. Uzmanın görüşü ile hemfikir olmanın ve değerinde hemfikir olunan şarkının satın alınması ile *ventral striatumda* aktivite gözlenmesine sebep olmuştur. Kişiler uzman ile aynı fikirde olduğunda şarkıyı satın almaya dair *ventral striatum* tepkisi de artmıştır. Bulgular hakkında yapılan çıkarım ise sosyal etkinin kişilerin içsel tercihlerini etkilediği yönünde olmuştur.

fMRI çalışmasından elde edilen bulguların ardından, Descartes’ın ünlü *cogito*⁴ argümanına yönelmekteyiz. Öz-bilgi kapsamında değerlendirilebilecek argümanlardan en bilindik olanı Descartes’ın *cogito* argümanıdır (Descartes, 2008, 25). Bu argümanda kişinin kendi düşüncelerine dışarıdan bir müdahale ihtimali bertaraf edilmektedir. Düşüncenin içeriğine dair saptamalar yapılmayan bu argümanda, düşünmenin var olması yeterli sayılmıştır.

Peki, özne her zaman tüm zihin durumlarına ayrıcalıklı bir erişime sahip midir? Tüm zihin durumları veya zihindeki olaylar ile ilgili tüm gerçekliğe ayrıcalıklı epistemik bir erişim söz konusu değildir. Bilinç dışı [unconscious] zihin durumları/olayları bu kapsamın dışındadır. Bu bağlamda, bilincin süzgecinden geçmeyen, bilinç dışı süreçler göz önüne alındığında, öznenin tüm zihinsel süreçlere ayrıcalıklı bir erişimi olduğu iddiası sorgulanmalıdır. Çünkü bilinçli zihin durumlarına sahip olmanın verdiği ayrıcalıklı erişim, bilinç dışı olaylar için geçerli olmayabilir.

⁴ Tam hâli “Cogito ergo sum” olan cümle “Düşünüyorum öyleyse varım.” anlamına gelmektedir.

Ayrıcalıklı erişimin ne anlama geldiğini bir örnekle tekrar düşünmek yararlı olabilir. Eğer ben bir zihin durumu (Z) içindeysem en azından birçok durumda/anlamda benim Z durumunda olma gerçekliğine ayrıcalıklı bir erişimim söz konusudur. Örneğin ben kendi dairemde oturup çalışırken üst kattaki daireden bir ses duyduğumda bu deneyime dair bende bir kanı oluşmuş olmaktadır. Aynı şekilde, sokaktan bir kedi geçtiğini hayal ettiğimde dahi bunu hayal etmiş olma durumuna özne olarak ayrıcalıklı bir erişime sahip olurum.

Kişinin öz-erişimini epistemik anlamda ikiye ayırmak makul görünmektedir: 1) Kanılara, hayallere, görsel algılamaya [visual appearances], acı/ağrı hissine ve duygulara erişim. 2) Bilinene [knowings], görülene ve hatırlanana erişim (Neta, 2011, 4). Birinci gruptaki olgulara ayrıcalıklı bir erişim mümkün iken ikinci gruptaki olgulara aynı şekilde ayrıcalıklı erişim şüphelidir. Ne kadar başarılı olacakları tartışmalı olsa da söz konusu durumlara erişimin yöntemleri hakkında öneriler karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan kendilerine en çok yer bulanlar içebakış ve sezgi yöntemleri olmuştur.

2. İçebakış ve Sezgi

İçebakış [Introspection], kişinin kendi zihni hakkında bilgi edinme yöntemi olarak literatürde kendine yer bulmuştur. İç gözlem olarak da adlandırılan bu yöntem ile kişinin kendi zihnine başkalarının ulaşamayacağı şekilde ulaşabildiği kabul edilmektedir. Aynı zamanda “bu yöntem, 1860’lardan 1920’lere kadar devam eden bilimsel karakterdeki ilk deneysel psikoloji yaklaşımına da adını vermiştir: *içebakışçılık*” (Revonsuo, 2017, 101). Bilim adamı Wilhelm Wundt’a göre bu yöntem şöyle tarif edilmektedir:

[...] içebakış yöntemi, basitçe, deneyimlere *sahip olmak*, onlara özenli bir şekilde *dikkatini vermek* ve sonrasında onları *sözel olarak betimlemekten* oluşuyordu [...] içebakış, el tepki süresinin ölçümü gibi diğer yöntemlerle beraber kullanılıyordu. (akt. Revonsuo, 2017, 101)

İçebakışçılığın serüveni Wundt’un takipçisi olan psikolog Edward Bradford Titchener ile yapısalcılık yaklaşımı çerçevesinde devam etmiştir. Yapısalcılığın temel varsayımı bilincin “*atomcul bir yapı*”sının olduğu ve “en alt düzeyde *basit öğeler*”den oluştuğudur (Revonsuo, 2017, 102). Titchener’in yöntemi ise şu şekilde anlaşılabilir:

İçebakışa dayalı bir aktarım, sadece özgün deneyim kaybolduktan sonra yapılmalıdır. Böylece deneyimin doğal akışı bozulmamış olur. [...] İçebakışa dayalı inceleme *post mortem* [Lat. ölümden sonra] bir inceleme olmalıdır. (Titchener'den akt. Revonsuo, 2017, 103)

Felsefeci Eric Schwitzgebel, içebakışın tek bir süreçten oluşmadığına işaret eder. İçebakış ne belirli bir bilişsel mekanizmanın ürünüdür ne de mekanizmaların küçük bir toplamıdır. Ona göre süreç içinde vakaların her biri hem kendi içlerinde hem de birbirleri arasında etkileşimde bulunurlar. Bu da içebakışı tek bir süreçten çıkarıp, süreç çoğulluğuna götürmektedir. İçebakışa dayanan yargılar da “insanın değişken kesişme noktalarından doğar” (2012, 29).

A. Bechara, H. Damasio ve A. R. Damasio, 2000 yılında yayınlanan “Emotion, Decision Making and the Orbitofrontal Cortex” adlı makaleleri ile duyguların bilişsel yetenek üzerinde oynadığı rolü araştırdıkları çalışmalarını sunmuşlardır. Iowa Kumar Testini kullandıkları bu deney dizisinde kişilerden öncelikle dört kart destesinden birini, sonrasında seçtikleri desteden bir kart çekmeleri istenir. Şekilde de gösterildiği gibi, “iyi” etiketli destelerde kazanç yüksek olmasa da büyük kayıplar yaşanmaz (Şekil 1). “Kötü” etiketli destelerde ise yüksek kazanç sağlamak mümkünken aniden büyük bir meblağ kaybetme ihtimali daha yüksektir.

The Iowa Gambling Task

	"Bad" decks		"Good" decks	
	A	B	C	D
Gain per card	\$100	\$100	\$50	\$50
Loss per 10 cards	\$1250	\$1250	\$250	\$250
Net per 10 cards	-\$250	-\$250	+\$250	+\$250

TRENDS in Cognitive Sciences

Şekil 1.

Kaynak: TRENDS in Cognitive Sciences Vol.9 No.4 (Bechara vd., 2005, 160)

Deneklerin destelerin davranışlarına dair bilgisi kısıtlıdır; yalnızca bazılarının diğerlerinden “daha iyi” olduğundan haberdardırlar. Buna rağmen “[katılımcılar] hızla

hangi destelerin iyi ya da kötü olduğuna dair bir ‘his’ geliştirirler; bu his muhtemelen yüksek riskli “kötü” desteden seçim yapmadan saniyeler *önce*, katılımcının hangi desteyi seçebileceğini *hayal ettiği* sırada ortaya çıkan küçük duygu etkinleşmelerinden türemektedir” (Damasio’dan akt. Solms ve Turnbull, 2015, 169). Bu süreçte yaşanan duygu deneyimi otonom sinir sisteminin aktive edilmesi sayesinde, “deri iletkenliğindeki değişiklikler kullanılarak doğrudan ölçülebilir” olmaktadır (Damasio’dan akt. Solms, 169). Bechara ve diğerlerinin bu deneyden çıkardığı sonuç ise deneklerin bir nevi “ön uyarı” yoluyla kararlarını verdikleri yönündedir.

Solms ve Turnbull’un iddialarına göre Iowa Kumar Testinde başarılı olan denekler “örtük bir öğrenme sistemi” kullanmışlardır (2015, 170). Katılımcılar kararlarının nedenlerini ya da mekanizmasını açıklayamamaktadırlar. Bu da sezgi ile hareket etmenin tarifidir. Iowa Kumar Testine dayanarak Solms ve Turnbull, zihinsel deneyimlerin içebakış ile erişilebilir olduğunu, içebakışın ayrıcalıklı bir bilme yöntemi olduğunu ve zihnin dış dünyadan ayrı olduğunu iddia etmektedirler. Bu şekilde öz-bilgi, içebakış ile kişinin kendisine açılan bir tür bilgi olmaktadır. Bu perspektif ile vardıkları sonuç ise şu şekilde olmaktadır:

[...] Zihnin kendisi bilinç-dışıdır, fakat biz içe bakarak onu bilinçli bir şekilde algılarız. İçgözlem ya da öz farkındalık amaçlı bu ‘içebakış’ yeteneği, zihnin en asli niteliğidir. İçgözlem aracılığıyla algıladığımız ‘ben’, dışa yönelik duyularımız tarafından (organlardan ya da fizyolojik süreçlerden yapılmış) fiziksel bir beden olarak algılanabilir. (Solms ve Turnbull, 2015, 85)

Solms ve Turnbull’un zihni “bilinç-dışı” olarak tasvir etmeleri ve onu “içeriye bakarak algıla[dığımız]” görüşü, zihin ile benliği dış dünyadan apayrı bir noktada konumlandıklarını göstermektedir (2015, 77). Öz-bilgi onlara göre içebakış ile mümkündür ve şeffaftır.

Öz-bilginin imkânı tartışmasında, içebakışın ve sezginin birinci-tekil-kişî perspektifinden tuttuğu yer ne kadar açık olsa da bu yöntemler sonucunda elde edilenlerin epistemik statüsü sorgulanabilir olmaya devam etmektedir. Bu sorgulamanın iki kutbu olarak içselcilik ile dışsalcılık gösterilebilir.

3. İçselci ve Dışsalıcı Yaklaşım

Epistemik gerekçelendirmenin kıstaslarına dair içselcilik [internalism] ve dışsalcılık [externalism] tartışması ön plandadır. İçselciliğe göre gerekçelendirme, kişinin

yalnızca içsel [internal] süreçleri tarafından belirlenmektedir. Dışsalcılar ise bunu reddederek gerekçelendirilen o kişi dışında başka ek faktörlere bağlı olduğunu iddia etmektedirler. İçsel olanın ne olduğunun belirlenmesi bu tartışmaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Zihin felsefesi tartışmalarında içselciliğe göre bilinç “bedenin (beynin) sınırları içerisinde meydana gelen durumlar ve süreçlere özdeş ya da onlarla ilintili[dir]”, dışsalcılığa göre ise bilinç “kafanın hatta beynin dışında gerçekleşen süreçlere bütün olarak ya da kısmen dayanmaktadır” (Manzotti'den akt. Doğan, 2020, 116). İçselciliğin gelişimini Riccardo Manzotti şöyle aktarmaktadır:

İçselcilik, bilinç her neyse kafanın içinde olmalı diyen bir görüş. [...] Fikir 1950'lerde David Armstrong ve J. J. C. Smart gibi insanlar tarafından şekillendirildi. Bilincin sinirsel süreçler –ya da belli sinirsel süreçler- olduğu fikrini öne sürdüler. [...] Sinirbilimciler kuşkusuz *bilincin* muazzam sayıda *korelatını*, yani beynin bilinçle *bağıntılı* kısımlarını buldular. [...] bilincin *korelatı* bilincin kendisi demek değil. (Manzotti, Parks, 2018, 15-16)

Düşüncelerimizin çoğunun içeriğinin en azından kısmen dış olaylar tarafından belirlendiği görüşünü savunan dışsalcılık, içebakışın sağladığı bilginin yetersiz olduğu şeklinde bir çıkarıma varmaktadır. Çünkü burada içsel süreçler, kişinin kendi düşüncelerine/deneyimlerine ilişkin bilgisinin tek kaynağı olarak görülmemektedir. Dışsalcı görüşün günümüz zihin felsefesi literatüründe formülasyonları çeşitlense de bu görüş Aristoteles'e kadar götürülebilmektedir:

Aristoteles ruhun, deneyimlediğimiz nesnelere –kısa süreliğine de olsa- aynı olduğunu iddia eder. [...] Herhangi bir anda bilincimiz, bilincinde olduğumuz şeyin formuyla aynıdır. (Manzotti ve Parks, 2018, 39)

Zihinsel içeriğe dair dışsalcı görüş, içsel süreçlerle birlikte kısmen de olsa dış dünyaya ait durumların hesaba katılması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin tek ve aynı beyin durumu farklı fiziksel ve/veya sosyal etkenlerle ilişkisine bağlı olarak farklı içerik taşıyabilir. İçsel süreçlerin, zihin içerikleri üzerinde tek başına bir hakimiyeti söz konusu olmamaktadır.

Dışsalcılık “ekolojik algı, cisimleşmiş bilinç, enaktivizm, yayılmış/genişle(til)miş zihin (*extended mind*)” şekillerinde adlandırılmıştır fakat hepsinin temel düşüncesine göre “[...] bedenin yaptıkları zihni oluşturur, zihnin ortaya çıkmasına yol açar veya temelini teşkil eder” (Manzotti ve Parks, 2018, 40). Böylece algı sadece dünyanın

beyindeki temsilleri olmaktan çıkarılmakta ve çevre ile etkileşimi kapsayan bir aktivite olmaktadır.

Manzotti'ye göre içselci yaklaşımla beraber gelişim gösteren beyin araştırmaları bilincin korelatlarını gösterdiyse de bilincin kendisini gösterememiştir. Buna dayanarak Manzotti'nin dışsalıcı argümanı şu şekilde formüle edilebilir:

(P1) Deneyimi oluşturan şey deneyim ile özdeş olmalıdır.

(P2) Kafada nöronlar ve kimyasallar dışında bir şey yoktur.

∴ Beyin, deneyimi oluşturamaz.

Manzotti'ye göre deneyim ile özdeş olan yalnızca deneyimin kendisidir. Beyinde eğer deneyime özdeş bir bulgu yoksa deneyim, sinir sisteminin dışında olmalıdır. Örneğin bir motosiklet gördüğümde deneyimim budur ve “ben” de o deneyime dahilim. “Herhangi bir anda bir kişi, belli bir beden sayesinde hâlihazırda aktif olan bütün nesnelere toplamıdır” (Manzotti ve Parks, 2018, 154).

Sonuç olarak içselcilik, gerekçelendirmenin esasen kişinin içsel süreçleri tarafından şekillendiği görüşünü dile getirirken, dışsalıcılık bu sürecin dış etkenlerle etkileşim içinde olduğunu ileri sürer. Zihin felsefesinde içselcilik, bilinci bedenin içindeki durumlarla ilişkilendirirken, dışsalıcılık bu ilişkinin kısmen ya da tamamen dış dünya ile belirlendiğine vurgu yapar. Dışsalıcılık, düşüncelerin içeriğinin dış olaylardan etkilendiği görüşünü savunarak içebakışın yeterli olmadığı çıkarımına varır. Bu görüş, içsel süreçlerin, zihin içerikleri üzerinde yalnızca sınırlı bir etkiye sahip olabileceğini iddia eder. Manzotti'nin dışsalıcı argümanı ise, deneyimi oluşturanın deneyimle bütünleşmesi gerektiğini vurgulayarak beyin ve içsel süreçlerin bilinci açıklamak için yeterli olmadığı tezini ileri sürer.

4. Öz-bilgi ne kadar şeffaf olabilir?

Şeffaflık; açıklık, netlik, belirgin bir şekilde algılanma anlamında kullanılmaktadır. Öz-bilginin şeffaflığı tartışmasında ise, burada, öz-bilginin kişinin kendisine ne kadar açık olabileceği ve net bir şekilde bilme imkânı sorgulanmaktadır. Richard Moran'a göre öz-bilginin en temel özelliği şeffaflıktır. Bu şeffaflık sayesinde birinci-tekil-kişi perspektifi ile üçüncü-tekil-kişi perspektifi arasındaki erişim sınırı farkı da belirlenebilmektedir (akt. Way, 2007, 223).

Korku, acı gibi deneyimlerin ya da görsel deneyimin yaşandığına dair kanılar içebakışa dayanmaktadır. Bu kanıların nesnesi dış dünya değil kişinin o an içinde bulunduğu zihin durumudur. Bu kanıların dış dünya hakkındaki kanılardan ne derece farklı olduğu sorusu tartışmalıdır. Çünkü dış dünyaya dair kanılarda olduğu gibi içebakış ile edinilen öz-bilgi de şüphe edilebilir görünmektedir. Chiara Caporuscio, kanılarımızı oluştururken düştüğümüz bir nevi tuzakları araştırır ve içebakış yönteminin her zaman güvenilir olmayabileceğini öne sürer (2021).

Caporuscio'nun argümanına göre söz konusu şüpheleri cevaplandırırken deneyime başvurmak bir "uyumsuzluk" yaratmaktadır. Bu uyumsuzluk öz-bilgiye ya da içebakışa atfedilen özel epistemik statüden kaynaklanmaktadır. Zihin durumları ne kadar "somut ve erişilebilir" görünse de deneyimin kesin bir tarifi verilmek istendiğinde bu başarılammamaktadır (Caporuscio, 2021, 2).

Manzotti'ye göre içebakış bizi aslında dış dünyaya vardırmmaktadır. Daha önce de gösterildiği gibi, beyin bilimi çalışmaları doğrultusunda, bilinç beyinde başlayıp beyinde bitmemektedir. Deneyim ve "benlik" dış dünyadan bağımsız var olmamaktadır:

Zihnimizin içine baktığımızda her zaman dünyaya varırız. [...] Deneyimlerimiz, hiçbir zaman zihinde ya da daha da şaşırtıcısı, beyinde son bulmaz. İç gözlem denen şey her zaman daha çok bir dış gözlem durumu olmuştur. [...] Kendi içimizde ne kadar derine bakarsak, deneyimimiz dünyaya o kadar ulaşır. Beynimizin içinde bir içsel dünya belirmez. İçimize baktığımızda içsel, zihinsel bir dünya değil, evrenin kendisini görürüz. Evreni görürüz, çünkü gördüğümüz evren biziz. (Manzotti, 2022, 326)

Erişilebilir olan deneyimlerin kişiye bulanık veya tarifi zor görünmesinin sebebi dışsalıcı yaklaşımı güçlendirir görünmektedir. Örneğin kişi sigara içmek istediğinde bunun nikotin ihtiyacından mı kaynaklandığı yoksa sosyalleşme aracı olarak mı bu davranışa başvurduğu belirsiz olabilir. Ya da benzer olarak, görme alanının merkezi dışındaki deneyimin ne kadar ayrıntılı olduğu da bir sorgulama konusudur. Örneğin "sırtımda hissettiğim şey karıncalanma hissi mi yoksa kıyafetlerimin kumaşından kaynaklanan kaşıntı mı? Birkaç saat sonra yapacağım bir toplantı için endişeli miyim, yoksa heyecanlı mıyım? Aç mıyım yoksa sadece sıkıldığım için acıktığımı mı hissediyorum?" (Caporuscio, 2021, 2).

İçselci görüşle beraber beyin bilimi, özne ile nesneyi birbirlerinden ayırarak ilerlemiştir. Çünkü bilincin öznel yanı gözlemlenememiştir. Ancak bu eksikliği içebakış yöntemi ile gidermeye uğraşılmıştır. Fakat Zaki ve diğerlerinin, Nook ve

Zaki'nin ve Campbell-Meiklejohn'un çalışmaları ile kişinin zihin durumlarının dış etkenler tarafından (bu örneklerde sosyal etki) kolaylıkla değişebildiği gösterilmiştir.

Manzotti, içebakış ile vurgu yapılan “düşünme”nin tasvirini şöyle yapmaktadır:

[...] düşünmek dediğimiz şey dünyayla davranışlarımızın birleşme biçiminden ibaret ve bu yüzden de kolaylıkla yanlış olabilir. Mesela ormanda topladığım bir mantarın yenebilir olduğunu düşünebilirim, ama mantarı yediğimde zehirlenip ölürüm. Bunun sorumlusu mantara dair görsel veya dokunsal deneyimimdeki bir hata değil –deneyim neyse o olmak zorundadır- gördüğüm şeyi davranışla eşleştirmede yaptığım bir hatadır. (Manzotti ve Parks, 2018, 140)

Düşünürken kişinin deneyimi erişim anlamında ayrıcalıklı olsa da isabetli olması bir zorunluluk değildir. Düşüncenin doğruluğu deneyim ile dış dünya arasındaki paralellik veya uyum tarafından sağlanmaktadır. Çünkü düşünürken yapılan “geçmişteki olayları, daha önce karşılaştığımız nesnelere birleştirdiğimizde ne olacağını görmek için onlarla aramızdaki nedensellik ilişkilerini yeniden düzenlemekten ibaret” (Manzotti ve Parks, 2018, 144). Aristoteles'i hatırlayarak, “[...] biz deneyimimizin ta kendisiyiz ve deneyimimiz de dışarıda” (Manzotti ve Parks, 2018, 153).

Sonuç

Öz-bilginin tarih boyunca hem epistemoloji hem de zihin ve dil felsefeleri literatüründe tartışılan bir kavram olduğu görülmektedir. Sokratik diyaloglardan Descartes ile Ryle'a, ardından günümüzde sinirbilim çalışmalarına kadar birçok çerçevede öz-bilginin ne olduğu, kapsamı ve problematikleri tartışılmıştır. Öz-bilgiye atfedilen epistemik statü, onun kişinin kendi zihin durumlarına yönelik bilgisi olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Kişinin kendi durumlarına erişimi, bilincin öznel yanını da kapsayacağından ayrıcalıklı bir erişim sağlayacağı düşünülmektedir.

Öz-bilginin en çok vurgu yapılan özelliği olan ayrıcalıklı erişim, deneyimleyen öznenin ilk etapta sahip olacağı bir durum olsa da her zaman doğru bilgiye erişemeyeceği söylenebilir. Bu iddia bağlamında, bu çalışmanın ikinci bölümünde sosyal etkileşimlerin kişinin değerlendirmelerini etkilediğini gösteren deneysel çalışmalara başvurulmuştur. Söz konusu çalışmalarda kişilerin yüz çekiciliği, yiyecek tercihi ve müzik zevki gibi öznel sayılabilecek düşüncelerinde diğer kişilerin fikirlerine göre değişim fMRI çıktıları olarak gözlenmiştir.

Öz-bilginin ayrıcalıklı ve deneyimin öznesine ait olduğu düşüncesi ile içebakışçılık yöntemi geliştirilmiştir. İçebakışın öz-bilgiye dair ipuçları vereceği düşünülmüştür. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde içebakış yönteminin kapsamı ile birlikte sezgi kavramına dair bazı görüşler ele alınmıştır. Zihnin, bilincin ve öz-bilginin nerede aranacağına dair içselci ve dışsalcı perspektifler dördüncü bölümde verilmiştir. İçselci perspektif zihni, bilinci ve öz-bilgiyi dış dünyadan bağımsız olarak tasvir etmişlerdir. Bu anlamda içebakışın ve sezginin içselcilik dahilinde olduğu söylenebilir. Dışsalcı perspektif ise iç süreçler ile birlikte kişinin dış dünya ile olan etkileşiminin de zihinde ve bilinçte rol oynadığını savunmaktadır.

Beşinci bölümde öz-bilginin şeffaflığını sorgulayan argümanlara yer verilmiştir. İç süreçlere veya deneyimlere başvurmanın dış dünya ile uyumsuzluk yarattığı durumlar tartışılmıştır. Kişinin kendi deneyimlerine ayrıcalıklı bir erişiminin olması hatasız ve kapsayıcı olduğu anlamına gelmemektedir. Sonuç olarak, öz-bilginin şeffaflığı dışsalcı perspektifin benimsenmesi ve bu doğrultuda çalışmalar yapılması ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Bechara A, Damasio H, Tranel D, Damasio AR. (2005). The Iowa Gambling Task and the somatic marker hypothesis: some questions and answers. *Trends Cogn Sci.* Apr;9(4):159-62; discussion 162-4. doi: 10.1016/j.tics.2005.02.002. PMID: 15808493.
- Campbell-Meiklejohn, D.K., et al., 2010. How the opinion of others affects our valuation of objects. *Curr. Biol.* 20 (13), 1165–1170. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2010.04.055>.
- Caporuscio, Chiara. (2021). Introspection and Belief: Failures of Introspective Belief Formation. *Review of Philosophy and Psychology*:1-20.
- Carruthers, P. (2011). *The Opacity of Mind: An Integrative Theory of Self-Knowledge*. Oxford University Press.
- Descartes, R. (2008). *Meditations on First Philosophy*. (Çev. Michael Moriarty). Oxford University Press.
- Dretske, F. (1994). Introspection. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 94: 263–278.

- Doğan, M. (2020). *Yapay Zekâ ve Bilinç Problemi*. Çizgi Kitabevi.
- Gertler, Brie. (2021). “Self-Knowledge”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/self-knowledge/>.
- Güzeldere, G. (1997). Introduction. *The Nature of Consciousness: Philosophical Debates* (Ed. Ned Block, Owen Flanagan & Güven Güzeldere). MIT Press.
- Kutlusoy, Z. (2016). Günümüzün zihin felsefesinin zorlu sorunu. *Felsefelogos*, 60 (2016/1), 71-75.
- Levine, J. (1983). Materialism And Qualia: The Explanatory Gap. *Pacific Philosophical Quarterly*, 64: 354-361. doi:10.1111/j.1468-0114.1983.tb00207.x
- Levine, J. (2006). Explanatory Gap. *Encyclopedia of Cognitive Science* (Ed. L. Nadel). <https://doi.org/10.1002/0470018860.s00146>
- Manzotti, R. ve Parks, T. (2018). *Zihnin Ucu Bucağı: Bilinç ve Dünya Bir Midir?*. (Çev. Özde Duygu Gürkan). Metis Yayınları.
- Metzinger Thomas. (2013). The myth of cognitive agency: subpersonal thinking as a cyclically recurring loss of mental autonomy. *Frontiers in Psychology*. 4, 1-19.
doi: 10.3389/fpsyg.2013.00931
- Neta, Ram. (2011). The Nature and Reach of Privileged Access. *İçinde Self-Knowledge*. Ed. Anthony Hatzimoysis. Oxford University Press. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199590728.003.0002
- Nook E. C. ve Zaki J. (2015). Social norms shift behavioral and neural responses to foods. *J Cogn Neurosci*. Jul;27(7):1412-26. doi: 10.1162/jocn_a_00795.
- Parent, T. (2017). “Externalism and Self-Knowledge”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/self-knowledge-externalism/>.
- Poston, T. (n.d.). Internalism and Externalism in Epistemology. *Internet encyclopedia of philosophy*. Retrieved June 13, 2022, from <https://iep.utm.edu/int-ext/#:~:text=The%20basic%20idea%20of%20internalism,are%20external%20to%20a%20person.>

- Putnam, Hilary. (1975). The Meaning of “Meaning”. *University of Minnesota Press*, Minneapolis. Retrieved from the University of Minnesota Digital Conservancy, <https://hdl.handle.net/11299/185225>.
- Revonsuo, Antti. (2017). *Bilinç: Özneliğin Bilimi*. (Çev. Selim Değirmenci). 2. Baskı. Küre Yayınları.
- Rowlands, Mark, Joe Lau, and Max Deutsch, “Externalism About the Mind”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/content-externalism/>.
- Schwitzgebel, Eric. (2012). Introspection, What?. İçinde *Introspection and Consciousness*. Ed. Declan Smithies & Daniel Stoljar. OUP.
- Schwitzgebel, Eric. (2019). “Introspection”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/introspection/>.
- Solms, M. ve Turnbull, O. (2015). *Beyin ve İç Dünya: Öznel Deneyimin Sinirbilimine Giriş*. (Çev. Hakan Atalay) 2. Basım. Metis Yayınları.
- Strandberg, H. (2015). *Self-Knowledge and Self-Deception*. Palgrave Macmillan.
- Tye, Michael, “Qualia”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/qualia/>.
- Way, Jonathan. (2007). Self-Knowledge and the Limits of Transparency. *Analysis*, Vol. 67, No. 3 (Jul., 2007), pp. 223-230.
- Zaki J, Schirmer J, Mitchell JP. (2011). Social influence modulates the neural computation of value. *Psychol Sci*. Jul;22(7):894-900. doi: 10.1177/0956797611411057

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Felsefe alanına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

**Destek
Teşekkür**

ve Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
